

Raino Malnes & Knut Midgaard

Politisk filosofi

Oslo: Universitetsforlaget 2017. 208 sider

Aksel Braanen Sterri

Statsviter og stipendiat i filosofi, Universitetet i Oslo

akselbst@gmail.com

Raino Malnes og Knut Midgaards *Politisk filosofi* er en videreføring av *Politisk tenkning*, som ble utgitt for første gang i 1991 og i siste reviderte utgave i 2009. Som med de tidligere utgavene forsøker forfatterne å bleke et langt lerret på liten plass, noe som former sluttproduktet på godt og vondt.

Alt i alt gir boka en grundig innføring i de viktigste temaene i politisk filosofi, som rettferdighet, makt, fellesskap og egalitarisme, samtidig som vi får innsikt i de viktigste fortidige teoretikerne, som Locke, Hobbes, Rousseau og Mill, og tenkere fra vår egen tid, som Rawls, Nozick og Nussbaum. Jeg vil gi en grundigere innføring i bokas struktur nedenfor.

At de evner å gi en innføring i både tenkere og tema, er et imponerende stykke redaksjonelt håndverk. Jeg er imidlertid redd for at mange av de som leser boka vil tenke, «ja, nå har jeg lært litt om en del ulike tenkere og en del temaer av relevans for politisk filosofi», men likevel huske lite, og i verste fall ikke bli engasjert til å gå videre med faget.

Slik jeg ser det, kan det være tre hovedgrunner til det. Det kan skyldes at boka nødvendigvis blir grunn, siden tenkerne og temaene blir så mange. Det kan også skyldes at strukturen av boka ikke er tilstrekkelig forståelig og appellerende til å dra leseren inn i teksten. En tredje grunn kan være at boka ikke i tilstrekkelig grad tar utgangspunkt i leserens situasjon, og dermed ikke greier å skape den tilstrekkelige relevansen og begeistringen for fagets mange innsikter. Jeg vil strukturere anmeldelsen som en utforsking av disse forklaringene, og forhåpentligvis få fram bokas mange styrker og svakheter på den måten. Jeg kan allerede avsløre at jeg holder en knapp på den siste hypotesen.

Malnes og Midgaard har valgt å gå igjennom svært mange tenkere, noe som gjør at det blir lite rom for å dykke ned i dybden på hver enkelt av dem. En naturlig hypotese kan dermed være at mangelen på begeistring stammer fra en mangel på dybde.

En kan selvfølgelig ønske seg mer om alt, men i mine øyne er bokas største styrke hvordan den på rimelig kort plass introduserer hver tenker i et godt og klart språk. Tenkerne behandles som våre samtidige, som kan hjelpe oss å tenke klart om noen av de mest grunn-

leggende spørsmålene i vår tid, uten at det blir anakronistisk. Eksempler er hvordan statens makt kan legitimeres, hva et rettferdig samfunn er, og hvordan og hvor fort samfunnet bør endres.

Foruten å få en presentasjon av tenkernes viktigste ideer, får vi ofte en liten innføring i tiden og konteksten de skrev innenfor, selv om dette ikke gjennomføres konsekvent gjennom boka. Vi får dermed ikke bare en innføring i Lockes og Hobbes ideer, men vi forstår også hvordan striden mellom kongen og parlamentet i Storbritannia på 1600-tallet motiverte dem til å begrunne statens rettmessige makt. Slik gis leseren en forståelse for at teoriene de utviklet og de konkrete løsningene de kom fram til, ikke utelukkende var et produkt av ahistorisk filosofering, men at de var påvirket av de politiske spørsmål de sto oppi. Dette gir oss nyttig informasjon, samtidig som det er et klokt pedagogisk grep.

Det jeg setter mest pris på med boka, er at alle tenkerne blir presentert på en edruelig måte og forstått på sine premisser. Spesielt gledelig er det å lese gjennomgangen av filosofer med tilhørighet på høyresiden, som Robert Nozick, Friedrich Hayek og Adam Smith (Smiths tilhørighet kan selvfølgelig diskuteres), hvis ideer ofte blir misforstått og misrepresentert i offentligheten. Malnes og Midgaard hjelper oss med å forstå både hvilke problemstillinger som motiverer deres arbeider, og hvordan de kommer til sine løsninger. Det er ikke for å gjøre livet lettere for de rikeste at disse tenkerne foreslår markedsløsninger, men fordi de mener det respekterer eller fremmer viktige verdier som frihet og likhet.

Den leksikalske framstillingen av hver tenker gjør imidlertid også at jeg sliter med å begeistres. Snarere enn å være en bok en bør lese i ett jafs, gir den inntrykk av å være en artikkelsamling som en kan besøke når en har noe konkret en ønsker å finne ut om et tema eller en tenker en vil lære mer om. Om Malnes og Midgaard vil gjøre allmennheten en tjeneste, omgjør de boka til en samling artikler som kan publiseres på Store norske leksikon.

En alternativ forklaring på min manglende begeistring, er at bokas struktur skaper problemer. Den er ikke først og fremst inndelt etter teoretikere, men etter temaer som er relevante for politisk filosofi. Presentasjonen av teoretikernes ideer fungerer som innføring i temaet i hvert kapittel.

Boka starter med politisk makt, med spørsmål som hvordan vi legitimerer statens makt over borgerne, frihet (kap. 2) og fellesskap (kap. 3), før den tar for seg forfatningspolitikk (kap. 4), demokrati (kap. 5), kapitalisme (kap. 6) og egalitarisme (kap. 7). Siste del, slik jeg forstår bokas implisitte inndeling, er kapitler om revolusjonsteori og konservatisme (kap. 8), universelle prinsipper (kap. 9) og lokale normer og normativ begrunnelse og politisk avveining (kap. 10), som tar for seg hvordan vi kan få kunnskap om normative spørsmål.

En styrke med en slik inndeling er at vi får en bred innføring i faget, som også bør kunne fungere som bakgrunn for å gå mer reflektert inn i samtidens politiske diskusjoner. Det skaper imidlertid en viss forvirring at temaene for de ulike kapitlene ikke ser ut til å befinne seg på samme nivå. Er ikke forfatningspolitikk og demokrati et spørsmål om politisk makt? Henger ikke kommunitarisme, som diskuteres i kapittel 9, sammen med både frihet og fellesskap, og frihet sammen med kapitalisme og egalitarisme? Når det trekkes såpass få linjer mellom de ulike kapitlene, får boka til tider et preg av å være en inndeling av enkeltstående artikler mer enn et helhetlig prosjekt.

Det er ikke vanskelig å se motivasjonen for valget av struktur. Boka skal gi en innføring i politisk filosofi som fag, og temaene som er valgt er sentrale bærebjelker i faget. Men selv

om den formelt sett dekker kravene en med rimelighet kan stille til en innføringsbok, står dens form i veien for å gi leserne den dosen politisk filosofi de fortjener.

En sammenlikning med boka *Contemporary Political Philosophy: An Introduction* av Will Kymlicka, i mine øyne den beste boka i politisk filosofi, illustrerer poenget. Kymlickas utgangspunkt er at alle politiske filosofier, som liberalisme, utilitarisme, libertarianisme, kommunisme og kommunitarisme, forsøker å utforme den beste teorien og styresettet for å behandle alle borgerne med lik verdighet og respekt. Dette utgangspunktet gir ham et helt annet grep over teksten enn Malnes og Midgaard har. Vi får være med Kymlicka når han viser oss hvordan de ulike teoriene fremmer og respekterer borgernes frihet og verdighet, og hvor de kommer til kort. Dette grepet gjør at teksten gjennomgående blir analytisk, argumenterende og engasjerende. Malnes og Midgaard har intet slikt utgangspunkt, og dermed blir det vanskelig å se hvordan de ulike teoriene og tenkerne mislykkes. Vi har ingen standard å måle dem opp mot. Når tenkerne og teoriene i tillegg i svært begrenset grad måles opp mot hverandre, sitter leseren igjen med flere spørsmål enn svar.

Det utgjør grunnlaget for en tredje hypotese: Boka begeistrer ikke, fordi den tar utgangspunkt i faget selv – ikke der leseren befinner seg.

Snarere enn å ta utgangspunkt i hva de sentrale temaene i politisk filosofi er, og dermed hvilke sentrale tenkere i idéhistorien som kan bidra til å illustrere disse temaene, kunne Malnes og Midgaard spurt seg hva deres lesere er opptatt av.

Boka starter, som så vanlig i politisk filosofi, med en innføring i spørsmålet om hvordan vi kan legitimere politisk makt. Det er forståelig om du er professor i statsvitenskap. Men hvilken norsk student ser den umiddelbare relevansen i det spørsmålet? Staten fungerer da rimelig bra, gjør den ikke? Hvorfor skulle ikke den være legitim?

Hadde Malnes og Midgaard lært litt av Peter Singers artikkel «Famine, Affluence, and Morality» fra 1972, kunne mye vært gjort for å aktualisere filosofiske problemstillinger for leserne. Foruten å ta utgangspunkt i den da pågående sultkatastrofen i Bangladesh, bruker Singer et nå klassisk eksempel, hvor leserne blir tvunget til å forestille seg selv som aktører i en situasjon hvor moralen kaller på dem. Jeg har oppdatert eksemplet noe, slik at det blir mer relevant for leseren:

Du går forbi en dam i dine nye penklær og ser en jente holder på å drukne. Hva gjør du? Går du forbi, eller kaster du deg ut og redder henne, til tross for at dressen, skoa og mobilen ryker? Du redder selvfølgelig jenta. Noe annet ville vært dypt umoralsk.

Men hvis det er riktig å redde den druknende jenta i dette tilfellet: hvorfor bør du ikke da unnlate å kjøpe den nye dressen, skoa og mobilen i utgangspunktet, slik at du kan gi pengene direkte til Against Malaria Foundation? Konservativt anslag tyder på at det kan redde en jente fra å dø av malaria.

Og hvorfor stoppe der? Pengene du bruker på dyre øl fra mikrobryggeri og fasjonable møbler til leiligheten, kunne også gått til å redde liv. Er ditt luksusforbruk viktigere enn et annet menneskes liv?

Singers mest kjente tankeeksperiment er ment å sjokke leserne ut av sitt behagelige liv og få dem til å reflektere rundt hva de bør gjøre. Han er først og fremst opptatt av etikk, ikke politisk filosofi, men det finnes en rekke slike eksempler som kunne fungert som startkabler for en leser som trenger hjelp til å dykke inn i politisk filosofi.

For eksempel vil jeg tro det er mye mer aktuelt for en student om en starter med å spørre om det er legitimt for staten å innføre eiendomsskatt eller arveavgift. Hvis jeg har jobbet hardt hele mitt liv for å kjøpe meg et hus og en hytte, kan et flertall i befolkningen virkelig skattlegge eiendommen min? Og hvis den kan det, finnes det ingen grenser for hvor høyt den kan sette skatten? Hvordan avgjør vi i så fall det? Slike spørsmål gir en naturlig inngang i diskusjonene som har preget de filosofiske samtalene om fordelingsrettferdighet etter Rawls, med bidrag fra libertarianere som Nozick, ulike sjatteringer av egalitarisme, fra ansvars-egalitære (luck egalitarianism) til prioritanere (Derek Parfit) og relasjonelle egalitarister (bl.a. Elizabeth Anderson) med mer.

Si at vi aksepterer at det er greit at staten kan skattlegge både arbeid, forbruk og bo. Hvorfor kan den ikke også konfiskere organer, slik Cecile Fabre diskuterer? I en tid med mangel på barn, som i Margaret Atwoods bok *Handmaid's Tale*, er det urimelig å tenke seg at staten skal kunne nekte de få gjenlevende kvinnene som kan få barn å forbli barnløse?

Slike spørsmål tror jeg vil gi motivasjon til å stille det mer grunnleggende spørsmålet: hvordan kan staten i det hele tatt legitimere inngrep overfor borgerne?

Framfor å starte med Hobbes, slik Malnes og Midgaard og mange andre i denne sjangeren gjør, kunne en startet med en mer samtidig, og dermed mer umiddelbart gjenkjennbar tenker, som Nozick. Nozicks forsvar for en streng prosedural rettferdighet og en begrenset stat vil nok riste godt i den jevne norske studentens sosialdemokratiske verdensbilde. Det samme vil en grensesprengende utilitarisme gjøre.

Også spørsmålet om vi trenger et spesielt demokratisk sinnelag for å ha et velfungerende demokrati, som Malnes og Midgaard forteller oss at både Mill og Tocqueville var opptatt av, er spennende. For nordmenn er det imidlertid vanskelig å ha noen intuisjon i den ene eller andre retning. Vi har jo både et velfungerende demokrati og demokratisk sinnelag, og fortida er fortida.

Hva om vi heller hadde blitt presentert for spørsmålet om det går an å eksportere demokrati til stater uten erfaring fra demokrati, slik vi har forsøkt å gjøre i Irak og Afghanistan? Hvordan har det gått? Går det i det hele tatt an? Denne aktuelle problemstillingen kan dermed utgjøre grunnlaget for å introdusere Mills og Tocquevilles teorier, noe som dermed vil vise relevansen av spørsmålet de stiller. Det er spennende! Det er et fint utgangspunkt!

Jeg kjenner Malnes som en engasjerende foreleser, med engasjement for den gode samtalen og for samfunnet for øvrig. Det engasjementet bør benyttes til å vri fokuset over fra faget til studenten og samfunnet vi befinner oss i. Bare slik kan vi håpe å vekke leserne tilstrekkelig til at de kommer endret ut av leseropplevelsen, og ser verdien av politisk filosofi for å besvare noen av de mest grunnleggende spørsmålene i vår samtid. For hvis ikke de gjør det, hva er da poenget?